

Alkoholio vartojimo problema šeimoje: apie visuomenę ir visuomenei

Kontekstas

„Įsivaizduokite, kad grįžtate iš mokyklos į namus ir su nerimu galvojate apie tai, ką ten surasite. Įsivaizduokite, kad neturite draugų, nes bijote pasikviesti juos į svečius, nes mama arba tėtis gali būti girti ar dar kas nors blogiau. Įsivaizduokite, kad gyvenate namuose, kuriuose tyro baimė, įtampa, nėra su kuo pasikalbėti ar pasiguosti, nes visi neigia egzistuojančią alkoholio vartojimo problemą...“

Tai įžanginiai žodžiai iš Nacionalinės alkoholikų vaikų asociacijos (angl. NACOA – National Association of Children Alcoholics) steigėjos ir vadovės Hilary Henriques organizacijos pristatymo, kuriame kalbama apie vaikus, augančius su probleminiu alkoholio vartojimu susiduriančiose šeimose Jungtinėje Karalystėje. NACOA yra paskaičiavę, kad 1 iš 5 mokyklinio amžiaus vaikų Jungtinėje Karalystėje yra susidūrę su alkoholizmu šeimose ir su tuo susijusiomis problemomis. Ši asociacija dar 1990 m. įsteigė pagalbos liniją vaikams, į kurią žalingai vartojančių ar priklausomų nuo alkoholio tėvų vaikai turi galimybę kreiptis krizės metu arba tada, kai reikalingas žmogus, galintis tiesiog išklausti ar patarti.

Kaip rodo moksliniai tyrimai, alkoholio vartojimo problema šeimoje turi skaudžių pasekmių. Tai vaikai, kurie gyvena nesaugioje, nepastovioje ir aiškių normų neturinčioje šeimoje. Tai vaikai, kurie dažnai išgyvena daug prieštarų emocijų: gėdą dėl girtaujančių tėvų, nerimą, liūdesį arba pyktį, bet jie vis tiek myli savo tėvus, jiems gali būti būdingi mokymosi, sveikatos arba sunkumai užmezgant ir palaikant socialinius ryšius. Specialistai tikina, kad tai tiesiogiai susiję su šeimoje demonstruojamais elgesio modeliais ir vertybėmis. O sudėtingiausia yra tai, kad socialinė stigma, kad alkoholizmas yra VIDINĖ ŠEIMOS PROBLEMA ir niekas neturi teisės sužinoti apie tai, kas joje vyksta, slegia vaikus ir vaikystėje, ir suaugus. Manoma, kad nesprendžiami sunkumai ir skaudūs išgyvenimai vaikus iš su alkoholio vartojimo problemų turinčių šeimų lydi visą gyvenimą.

Jungtinės Karalystės ir kitų šalių pavyzdžiai rodo, kad valstybinės ir visuomeninės organizacijos daug dėmesio skiria ne tik su priklausomybėmis susiduriančioms ar žalingai alkoholį vartojantiems asmenims, bet ir tokiose šeimose augantiems vaikams. Siekdami atkreipti dėmesį į sunkumus, su kuriais susiduria alkoholiu

piktnaudžiaujančių šeimų vaikai, organizacijos įvairiose pasaulio šalyse - JAV, Vokietijoje, Lenkijoje, Švedijoje, Slovėnijoje - mini tarptautinę „Alkoholikų vaikų savaitę“ (angl. Children of Alcoholics Week). Šios savaitės metu, kuri tradiciškai vyksta pasauliui švenčiant Šv. Valentino dieną, organizuojami šviečiamojo pobūdžio renginiai, kurių metu kalbama apie socialinę stigmą bei asmenis, susidūrusius su probleminiu alkoholio vartojimu, skatinant sąmoningai ieškoti ir kreiptis pagalbos.

„Alkoholikų vaikų savaitė“ pradėta minėti ir Lietuvoje prieš keturis metus. Ir neatsitiktinai, nes mūsų šalyje žmonių, žalingai vartojančių alkoholį ar priklausomų nuo jo yra labai daug – tą rodo ne tik vienam šalies gyventojui tenkanti alkoholio suvartojamo kiekio statistika, bet ir kitos tendencijos. 2016 metų duomenimis, Lietuvoje socialinės rizikos šeimų skaičius siekė 4100, kuriose augo 7600 vaikų, beveik pusė įrašytų į šią apskaitą – dėl girtavimo ir (ar) psichotropinių medžiagų vartojimo. Kitas skaudulys – smurtas artimoje aplinkoje: Informatikos ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, per 2017 m. dėl to užregistruota 10 968 nusikaltimų, daugiau nei pusė jų atlikti apsvaigus nuo alkoholio ar narkotikų.

O kaip kitos šeimos, kuriose žalingai vartojamas alkoholis, tačiau jos nėra priiskiriamos socialinės rizikos grupei? Kur mūsų dėdės, tetos ar kiti giminaičiai, kurie nesigydė dėl alkoholizmo, niekada nebuvo jokiuose oficialiuose statistikose, bet mes žinome, kad šeimose buvo tokių problemų. Kiek žinome draugų, kurie išaugo šeimose, kuriose tėtis ar mama turėjo alkoholio vartojimo problemų, bet kurio mes taip ir neišdrįsdavome paklausti, kai tu gyveni? Tikriausiai, retas, kuris esame uždavęs šiuos klausimus, retas esame gavęs į juos tiesius atsakymus, nes, visi galvojame, kad tai ŠEIMOS PROBLEMA, į kurią nevalia kištis, tai jų asmeninis reikalas. O ar iš tiesų?

Visi žinome apie alkoholio vartojimo padarinius žmogaus sveikatai, suvokiame, kad tai kelia daugelį problemų visuomenėje – nuo garsiai skambančių eismo įvykiuose suluošintų arba mirtimi pasibaigusiu atvejų, iki depresijos ar ilgalaikio nedarbingumo atvejų. Tik ar suvokiame šios problemos mastą Lietuvoje. Kiek yra žmonių, augusių šeimose, kuriose alkoholio vartojimas nebuvo vien „retas pasisėdėjimas su draugais“. Ar esame pagalvoję, kaip jaučiasi vaikas matydamas girtaujančius savo tėvus ir ką jam teko išgyventi vaikystėje girdint besipykstančius, konfliktuojančius tėvus? Su kokiomis vertybėmis ir tėvų gyvenimo pavyzdžiais toks vaikas išeina į savarankišką gyvenimą? Kokią savo šeimą jis kuria ir iš viso, ar kuria? Koks jo paties požiūris bus į alkoholio vartojimą, ar norės keisti savo įpročius, o gal iš viso bus nevirtojantis žmogus?

Siekdami surasti atsakymus į šiuos klausimus, giliau pasigilinti į skaudžias temas ir garsiai apie tai kalbėti Narkotikų kontrolės departamentas kartu su asociacija „Mentor Lietuva“ iniciavo socialinę kampaniją „Vaikystė šešėlyje“. Pirmas šios socialinės kampanijos žingsnis – kreipimasis į visuomenę su klausimais, ar jiems

teko vaikystėje susidurti su skausminga alkoholizmo patirtimi šeimoje ir kaip tai veikė jų praeitį ar dabartį. Kam tai darome? Tam, kad atskleistume tą šydą, tą šešėlį, kuriame žmonės tyliai kenčia vieni ir neieško pagalbos. Tam, kad paskatintume žmones, susidūrusius su skaudžia patirtimi, žengtų antrą žingsnį - tie, kuriems reikalinga parama ar gydymas, sąmoningai jo siektų.

Apklauso pristatymas

2017 m. lapkričio – 2018 m. vasario mėn. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas ir asociacija „Mentor Lietuva“ kartu iniciavome, parengėme ir atlikome visuomenės apklausą. Jos rezultatai – ne tik iškalbingi duomenys, bet ir valstybinio bei nevyriausybinių sektorių pozityvios partnerystės pavyzdys.

Ko klausėme?

Apklausoje kvietėme dalyvauti vyresnius nei 18 metų žmones, siekdami geriau pažinti su alkoholio vartojimu šeimose susijusių problemų mastą Lietuvoje. Tikslingai pasirinkome tokią respondentų grupę dėl dviejų priežasčių: pirma, teiginių, susijusių su alkoholio problemos atpažinimu, vertinimas iš vaiko pozicijos tiesiogiai įpareigoja reaguoti, esant pagrįstoms abejonėms, svarstyti pagalbos užtikrinimo galimybes – ši socialinė kampanija nebuvo susieta su kitomis, į pagalbą vaikams nukreiptomis priemonėmis ir buvo pildoma anonimiškai. Jos tikslas – pabrėžti tokios problemos egzistavimą, didinti visuomenės informuotumą ir susirūpinimą. Antra, nepilnamečių dalyvavimas apklausoje reikalauja oficialaus tėvų ar globėjų sutikimo – tai riboja anketos platinimo, atsakymų gavimo galimybes. Kita vertus, suaugęs žmogus gali adekvačiai įvertinti savo vaikystės patirtį, reflektuoti bei pasidalinti, kaip jam sekasi šiandien, kai vienokią ar kitokią patirtį turėjęs, jis yra suaugęs žmogus – šis aspektas leidžia duomenis analizuoti ir laiko perspektyvoje.

Apklauso anketos pagrindine dalimi pasirinkome Jones (1983) validuotą Alkoholikų vaikų atrankos testą (angl. Children of Alcoholic Screening Test). Jį sudaro 30 teiginių, susijusių su alkoholio vartojimo problema šeimoje, kurie sudaro prielaidas

galimai atpažinti žalingo alkoholio vartojimo ar priklausomybės nuo alkoholio problemą. Testo teiginiai įvairiapusiai, apimantys su mamos ar tėčio alkoholio vartojimu susijusius sunkumus, negatyvias emocijas, tarpusavio santykius ar praeities lūkesčius dėl pokyčių. Dalyvaujančiųjų apklausoje prašėme atsakyti, ar jie atpažįsta alkoholio vartojimo problemą savo šeimoje, jei taip, kokią pagalbą ir iš ko jie turėjo galimybę gauti.

Taip pat anketoje suformulavome demografinius klausimus, susijusius su apklausos dalyvių amžiumi, lytimi, užimtumu, informacija apie šeimos sudėtį bei gyvenamąją vietą vaikystėje. Žmonių prašėme įvertinti vaikystėje jiems suteiktą meilę, saugumą, pagarbą, dėmesį, aprūpinimą bei priežiūrą – esminius žmogaus poreikius užtikrinančius aspektus. Galiausiai, domėjomės, kokie šiuo metu yra respondentų alkoholio vartojimo įpročiai, ketinimai juos keisti.

Kaip klausėme?

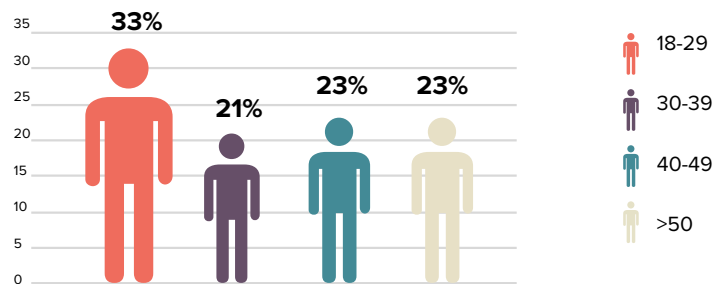
Apklausos anketas platinome ir prašėme pildyti dviem būdais: dalinome popierinę anketos versiją viešai prieinamose vietose įvairiose savivaldybėse bei dalinomės nuoroda į elektroninę anketos versiją elektroniniais paštais ar per socialinius tinklus. Elektroninė anketos versiją sukonstravome taip, kad kiekvienas joje esantis klausimas turėjo privalomumo atsakyti sąlygą – taip garantavome, kad bus atsakyta į visus pateiktus klausimus. Norime padėkoti prisijungusiems prie socialinės kampanijos savivaldybių administracijų atstovams, visuomenės sveikatos biurams, pedagoginėms psichologinėms tarnyboms, asmens sveikatos priežiūros įstaigoms, kurios sutiko dalintis, kvietė Lietuvos žmones dalyvauti apklausoje ar patys platino mūsų parengtą anketą.

Populiacijos pasirinkimo priežastis jau aptarėme anksčiau, tačiau tokia plati tikslinė grupė lėmė tai, kad apklausos imtis buvo netikimybinė. Siekdami apklausti kuo daugiau Lietuvos gyventojų, naudojome patogųjį imties sudarymo tipą, kai į imtį įtraukiami visi pasiekti ir savanoriškai sutikę dalyvauti respondentai. Galime pasidžiaugti, kad apklausa sulaukė didelio susidomėjimo, iš viso užpildyta net 2493 anketų, iš jų 1748 elektroninių ir 745 popierinių.

Kas dalyvavo?

Net 2493 žmonės atsiliepė ir savo noru pasidalino vaikystės patirtimi, iš jų didžiausią dalį (2037) sudarė moterys. Amžiaus aspektu apklausoje dalyvavę Lietuvos gyventojai pasiskirstė gana tolygiai: šiek tiek daugiau nei trečdalis (33 proc.) buvo 18-29 metų amžiaus, vos daugiau nei penktadalį (21 proc.) sudarė 30-39 metų, beveik tiek pat į anketos klausimus atsakė 40-49 metų (23 proc.) ir daugiau nei 50 metų (23 proc.) žmonių. Remdamiesi šiais rezultatais galime teigti, kad šia apklausa ne tik aptarsime, bet ir palyginsime gautus rezultatus pagal skirtingus amžiaus tarpsnius.

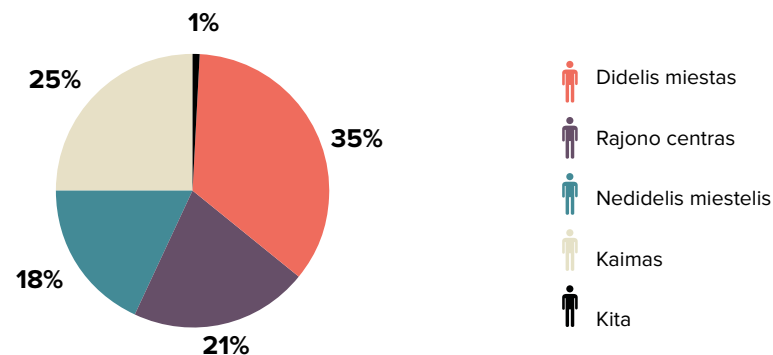
Apklausos dalyvių amžius (proc.)

Kaip parodė gauti duomenys, beveik visi atsakiusieji apklausos vykdymo metu užsiėmė kokia nors veikla. Daugiausia buvo dirbančių žmonių (75.5 proc.), taip pat besimokančių mokykloje (12.8 proc.), studijuojančių (7.8 proc.). Tik 2.3 proc. įvardijo, kad neužsiėmė jokia veikla, 1.6 proc. nurodė kitą veiklą, dažniausiai pateikti atsakymai – vaiko priežiūros atostogos.

Alkoholio vartojimo problema dažniau siejama mažesnių miestelių ar kaimų aktualijomis, siekdami patvirtinti paneigti šį stereotipą, klausėme apie vietą, kur mūsų apklausos dalyviai augo. Iš gautų atsakymų pamatėme, kad daugiausia atsakiusiųjų augo dideliame mieste (35 proc.), ketvirtadalis – kaime (25 proc.), panaši dalyvių dalis augo rajono centre (21 proc.), beveik tiek pat (18 proc.) respondentų buvo augusių nedideliame miestelyje (iki 2000 gyventojų). Taigi atsakymai iliustruos žmonių vaikystės patirtis įvairiose vietovėse.

Vieta, kurioje augo apklausos dalyviai (proc.)

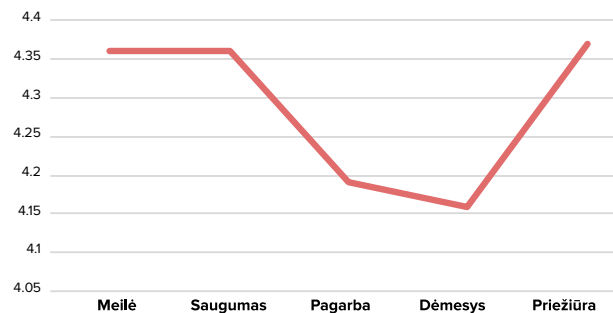

Paskutinis demografinis rodmuo, kuris mums rūpėjo – klausimas apie tai, su kuo mūsų apklausos dalyviai augo vaikystėje. Suprasdami, kad žmonių likimai būna labai skirtingi, visgi norėjome akcentuoti šeimą kaip visuomenės ląstelę, kurioje neretai kyla iššūkiai ir sunkumai, atsiranda pagalbos ar paramos poreikis. Įdomu tai, kad didžioji dalis (83 proc.) pasirinkusių dalyvauti apklausoje nurodė, kad augo su tėčiu ir mama, tokių žmonių buvo net 2068. 13 proc. dalyvių įvardijo, kad augo su mama, 1 proc. – su tėčiu. Taip pat 2 proc. teigė augę su seneliais, 1 proc. nurodė, kad buvo globojami. Atsižvelgdami į tai, kad absoliuti dauguma pažymėjo augę pilnoje šeimoje, manome, kad šie duomenys leidžia formuluoti galimas tendencijas ir išvadas, jas pateikiant šeimos kontekste.

Bendri apklausos rezultatai

Nors šios apklausos fokusas – alkoholio vartojimo problema šeimoje, bendrai aptariant gautus rezultatus norėtusi pradėti nuo visoms Lietuvoje ir matyt visame pasaulyje aktualaus klausimo apie tėvų ir vaikų santykius. Suprantame, kad apklausoje prašydami įvertinti tėvų skirtą meilę, saugumą, pagarbą, dėmesį ir priežiūrą, neturime teisės konstatuoti realios situacijos visuomenėje. Visgi šie atsakymai parodo, kaip suaugę žmonės jaučiasi, kokia jų nuomonė šiuo klausimu. Respondentai vertindami galėjo rinktis atsakymų variantus nuo „labai blogai“ iki „labai gerai“. Nepaisant to, kad bendrai atsakiusieji dažniausiai rinkosi aukštus įvertinimus, lygindami vidurkius pamatėme, kad atsakymai skiriasi, nors visi aspektai vienodai svarbūs ir reikalingi.

Vidurkių palyginimas

Didžiausias duomenų vidurkis (4.37) teko priežiūrai, beveik taip pat apklausoje dalyvavę vertino tėvų jiems suteiktą meilę (4.36) ir saugumą (4.36). Pozityvu tai, kad nepriklausomai nuo amžiaus respondentai jautėsi prižiūrėti, tai reiškia, kad jie nebuvo palikti, t. y. buvo stebimi ir kontroliuojami, jais buvo visuomet buvo rūpinamasi. Galima manyti, kad visi dalyvavę apklausoje vaikystėje jautėsi pakankamai mylimi ir saugūs – tai esminiai vaiko socialinei raidai ir vystymuisi būtini veiksniai.

Kita vertus, pagarba, kurios vertinimo vidurkis buvo žemesnis (4.19), nėra nė kiek mažiau svarbi. Manoma, kad visi šeimos nariai turi jaustis verti pagarbos ir lygiaverčio santykio. Kas yra pagarba? Kaip ją apibrėžti? Mūsų nuomone, tai kito žmogaus individualumo priėmimas, pripažinimas kito reikšmingu, skaitymasis su kito jausmais, poreikiais, mintimis ar idėjomis. Norėtusi akcentuoti, kad pagarba vaikams yra, pirmiausia, sąlyga išmokti vaikui pagarbiai elgtis su savo tėvais, vėliau – su savimi ir kitais aplink esančiais. Šios apklausos duomenimis, matyti, kad pagarba vaikui šeimoje, priešingai nei pagarba tėvams, nebuvo prioretizuojama.

Ir galiausiai – dėmesys. Tai viskas, kas bendravime su vaiku kelia teigiamas emocijas: paskatinimai, pokalbiai, pagyrimai, maloni bendra veikla, iš klausymas... šis aspektas Lietuvos kontekste lyg ir ne naujas: ne kartą publikuota, kad mūsų šalyje tėvai itin mažai dėmesio skiria savo vaikams. Ši apklausa tik patvirtina, kad ne tik būdami vaikais, bet ir suaugusiais, pabrėžia dėmesio stoką vaikystėje, nepriklausomai nuo to, ar šeima patiria sunkumus, susijusius su alkoholio vartojimu, ar ne.

Mums rūpėjo paklausti apie dalyvaujančių apklausoje žmonių alkoholio vartojimo įpročius bei ketinimus juos keisti – šis aspektas neretai siejamas ir su alkoholio vartojimo problemomis šeimoje. Šioje apklausos rezultatų dalyje tik bendrai apžvelgsime, kokie atsakymai buvo pateikti. Kaip parodė gauta informacija, didžiausia dalis (38 proc.) respondentų nurodė, kad vartoja alkoholius gėrimus per didžiąsias šventes arba 1-2 kartus per mėnesį (29 proc.). Net penktadalis įvardijo, kad visai nevartoja alkoholio, tačiau 12 proc. atsakiusiųjų skaičius teigė vartojantys dažnai (1-2 kartus per savaitę) ir 2 proc. – labai dažnai, t. y. kasdien.

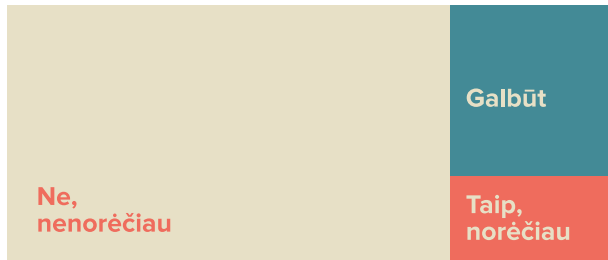
Pagarba vaikams yra, pirmiausia, sąlyga išmokti vaikui pagarbiai elgtis su savo tėvais, vėliau – su savimi ir kitais aplink esančiais.

Ne tik būdami vaikais, bet ir suaugusiais, pabrėžia **dėmesio stoką vaikystėje**, nepriklausomai nuo to, ar šeima patiria sunkumus, susijusius su alkoholio vartojimu, ar ne.

Alkoholio vartojimo problema yra tokia pat dažna ir didžiuosiuose miestuose, tik gal kiek mažiau matoma.

Šį aspektą taip pat vertinome pagal lytį ir vietą, kurioje atsakiusieji augo. Nepaisant to, kad apklausoje vyrų dalyvavo mažiau, skaičiuojant gautus rezultatus pagal alkoholio gėrimo dažnumą ir lytį pamatėme, kad statistiškai reikšmingai daugiau vyrų buvo abstinetais, bet taip pat ir daugiau jų nurodė vartojantys 1-2 kartus per mėnesį, 1-2 kartus per savaitę ir kasdien. Gyvenamosios vietos aspektu atsakymai taip pat buvo statistiškai reikšmingi, tačiau jie paneigė gana dažnai girdimus įsitikimus, kad žmonės augę ar gyvenantys kaimo vietovėse dažniau vartoja alkoholį. Nors negalime šių duomenų generalizuoti, visgi gana didelė tyrimo imtis leidžia kelti prielaidą, kad alkoholio vartojimo problema yra tokia pat dažna ir didžiuosiuose miestuose, tik gal kiek mažiau matoma. Tik per didžiąsias šventes daugiausia įvardijo vartojantys alkoholį, kurie augo, galbūt ir šiuo metu gyvena, kaime. Tuo tarpu 1-2 kartus per mėnesį, 1-2 per savaitę ir kasdien vartojančių procentaliai dideliame mieste augusių skaičius buvo didžiausias lyginant su kitomis respondentų grupėmis.

Apklausos dalyvių ketinimai keisti įpročius

18 proc. nurodė abejojantys, ar nereikėtų keisti savo alkoholio vartojimo įpročių.

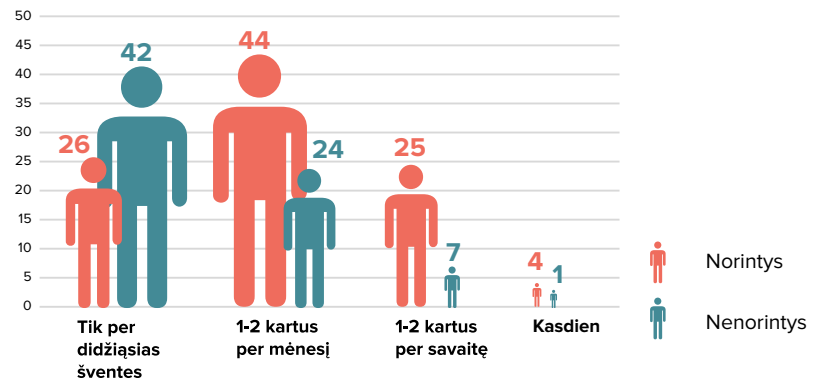
Nepaisant to, kad 73 proc. pasisakiusių galvojo, kad nenorėtų keisti savo alkoholio vartojimo įpročių, buvo dalis žmonių (9 proc.), kurie manė, kad jų elgesys šiuo aspektu turėtų kisti. Kaip reikšmingą žinutę perskaitėme tai, kad net 18 proc. nurodė abejojantys, ar nereikėtų keisti savo alkoholio vartojimo įpročių. Manome, kad žmonės, kurie dvejoja dėl pokyčių savo gyvenime yra labai svarbus paskatinimas ir palaikymas tai daryti. Jei ši pagalba būtų prieinama, galbūt keistųsi ne tik asmens, bet ir jo šeimos, kurioje taip pat auga vaikai, situacija. Laiku pastebėti

žmogaus abejones gali ne tik specialistai, kur kas arčiau žmogaus yra jo artimieji, kaimynai, bendruomenės nariai. Taigi turime suvokti, kad kiekvienas iš mūsų gali padėti, nebūtinai tiesiogiai suteikdami pagalbą, bet nukreipdami ar bent užsiminę, kad ji yra galima.

Norintys keisti įpročius nurodė vartojantys dažniau.

Norėdami detaliau paanalizuoti, kas yra tie, kurie pažymėjo atsakymus „taip, norėčiau“ ir „galbūt“ – šią grupę žmonių pavadiname „norinčiais keisti įpročius“, o likusius – „nenorinčiais keisti įpročių“. Atlikę analizę pastebėjome, kad atsakymai statistiškai reikšmingi: norintys keisti įpročius nurodė vartojantys dažniau. Lyties aspektu skirtumų nebuvo: tiek vyrų, tiek moterų panaši dalis ir norėjo (27 proc. moterų ir 31 proc. vyrų), ir nenorėjo (73 proc. moterų ir 69 proc. vyrų) keisti alkoholio vartojimo įpročius. Reikšmingų skirtumų nebuvo vertinant šį aspektą ir gyvenamosios vietos aspektu: norinčiųjų keisti įpročius buvo nuo ketvirtadalio iki trečdaliao respondentų visose grupėse.

Ketinimai keisti įpročius pagal vartojimo dažnumą

Kaip jau minėjome, pagrindine anketos dalimi buvo 30 teiginių, kurie susiję su įvairiais alkoholio vartojimo problemos šeimoje aspektais. Prie kiekvieno teiginio buvo klausama, ar kada nors žmogus yra turėjęs tokios patirties – didėnis nei dviejų teigiamų atsakymų skaičius šiame teste leidžia daryti išvadą, kad alkoholio vartojimo problema šeimoje galima; didėnis nei šešių teigiamų atsakymų skaičius galimai rodo priklausomybės nuo alkoholio šeimoje egzistavimą.

52 proc. respondentų sąlyginai galima pavadinti „asmenimis, kurių šeimose buvo žalingas alkoholio vartojimas ar priklausomybė nuo alkoholio“.

Net **50 proc.** apklausos dalyvių teigiamai pažymėjo teiginį „ar kada nors teko girdėti besipykstančius tėvus, kai vienas jų buvo išgėręs alkoholio“.

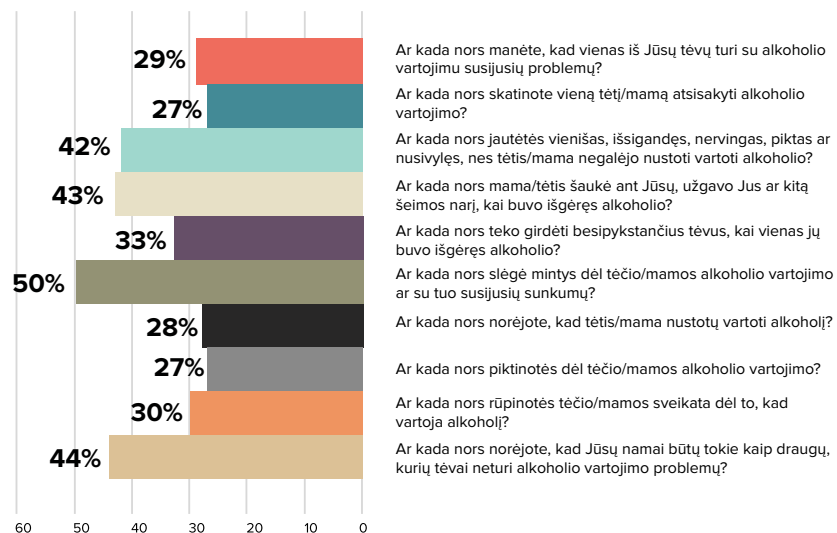
Net **33 proc.** žmonių teigiamai atsakė į klausimą: „Ar kada nors slėgė mintys dėl tėčio ar mamos alkoholio vartojimo ar su tuo susijusių sunkumų?“

Pradžiai norėtusi pabrėžti, kad 40 proc. visų atsakiusių į anketos klausimus, t. y. 1000 žmonių nepateikė nei vieno teigiamo atsakymo, 8 proc. – pasirinko atsakymą „taip“ tik vieną kartą. Tai reiškia, kad 48 proc. visų atsakiusių neturėjo alkoholio vartojimo problemų šeimoje, tačiau net 52 proc. respondentų sąlyginai galima pavadinti „asmenimis, kurių šeimose buvo žalingas alkoholio vartojimas ar priklausomybė nuo alkoholio“ dėl to, kad ši dalis apklausos dalyvių teigiamai pažymėjo daugiau nei du teiginius atsakydami į minėto testo klausimus.

Šioje duomenų analizės dalyje norėtume aptarti, į kuriuos teiginius daugiausia respondentų pažymėjo atsakymą „taip“ – tam atrinkome 10 teiginių. Net pusė (50 proc.) apklausos dalyvių teigiamai žymėjo teiginį „ar kada nors teko girdėti besipykstančius tėvus, kai vienas jų buvo išgėręs alkoholio“, dalis taip atsakiusių buvo tie, kurie, tikėtina, neturėjo žalingo alkoholio vartojimo problemų šeimoje. Tai rodo, kad pats alkoholio vartojimas savaime gali būti susijęs su nesutarimais tarp sutuoktinių, net jei pasekmės nėra ilgalaikės. Šiek tiek mažiau (44 proc.) apklausoje dalyvavusių žmonių patvirtino, jog kada nors yra galvoję, kad vienas iš jo tėvų turi su alkoholio vartojimu susijusių problemų ir norėjo, kad tėtis ar mama nustotų vartoti alkoholį (43 proc.). Atsižvelgiant į tai, kad net 42 proc. įvardijo kada nors piktinęsi dėl tėčio ar mamos alkoholio vartojimo, manėme, kad galima daryti išvadą, kad alkoholio vartojimo situacija visiems joje dalyvaujantiems jausmine prasme pirmiausia sukelia pyktį. Kitaip tariant, šis nepriimtinas elgesys sukelia aktyvias ir negatyvias emocijas aplink jį esantiems, kurios, priklausomai nuo asmeninių savybių, gali ir nepareikšti išoriškai, tačiau turėti pasekmes tiek psichologinei, tiek socialinei gerovei.

Svarbu tai, kad gana daug apklausos dalyvių nurodė kada nors išgyvenę ir pasyvias negatyvias emocijas, tokias kaip liūdesys ir nusivylimas. Net 33 proc. žmonių teigiamai atsakė į klausimą: „Ar kada nors slėgė mintys dėl tėčio ar mamos alkoholio vartojimo ar su tuo susijusių sunkumų?“. Nors tokios emocijos yra natūralios, dažnai visi su jomis susiduriame, visgi suaugusiųjų prisiminimai apie tokią patirtį vaikystėje, galimai rodo problemos svarbumo bei gilumo aspektą – juk dažniausiai pakankamai greitai pamirštame, kas mus nuvilia, nuliūdina, jei tai nėra labai reikšmingas įvykis ar patirtis.

Dažniausiai apklausos dalyvių teigiamai atsakyti klausimai (proc.)

Trečdalis (30 proc.) atsakiusių atviravo, kad yra bandę skatinti tėtį ar mamą atsisakyti alkoholio vartojimo. Nepriklausomai nuo skatinimo būdų, šis teiginys rodo, kad moralinis palaikymas, motyvavimas keistis buvo įvardytas šeimoje. Visgi manome, kad žalingas alkoholio vartojimas ar priklausomybė yra ne mažai pastangų reikalaujantis ir iš paties žmogaus, ir iš jo aplinkos iššūkis – vien įvardijimo neretai nepakanka. Kitas su šiuo aspektu labai susijęs teiginys – vienišumo, pykčio, nusivylimo jausmas, nervingumas dėl tėčio ar mamos negalėjimo nustoti vartoti alkoholį. Daugiau nei ketvirtadalis (27 proc.) žmonių tvirtino turėję kada nors tokios patirties. Tai perskaitėme kaip patvirtinimą, kad lūkesčiai dėl tėčio ar mamos elgesio pokyčių neretai likdavo tik lūkesčiais ir vaikai, kurie bandė tai inicijuoti yra jautęsi labai blogai. Manome, kad tokie rezultatai vėl pabrėžia alkoholio vartojimo problemų turinčių tėvų vaikams būdingą elgesį – norą išspręsti tėvų problemą, nors vieni jie nėra pajėgūs to padaryti.

Beveik trečdalis (29 proc.) apklausos dalyvių teigė norėję vaikystėje, kad jų namai būtų tokie kaip draugų, kurių tėvai neturi alkoholio vartojimo problemų. Faktas, kad 3 iš

30 proc. atsakiusių atviravo, kad yra bandę skatinti tėtį ar mamą atsisakyti alkoholio vartojimo.

Vienišumo, pykčio, nusivylimo jausmas, nervingumas dėl tėčio ar mamos negalėjimo nustoti vartoti alkoholį. Daugiau nei ketvirtadalis (27 proc.) žmonių tvirtino turėję kada nors tokios patirties.

Beveik trečdalis (29 proc.) apklausos dalyvių teigė norėję vaikystėje, kad jų namai būtų tokie kaip draugų, kurių tėvai neturi alkoholio vartojimo problemų.

28 proc. žmonių pasisakė, kad augant šeimoje buvo atveju, kai mama ar tėtis šaukė ant, užgavo juos ar kitus šeimos narius, kai buvo išgėręs.

Kur kas mažiau (**27 proc.**) besirūpinusių tėčio ar mamos sveikata dėl alkoholio vartojimo, nei pykusių, liūdėjusių dėl to.

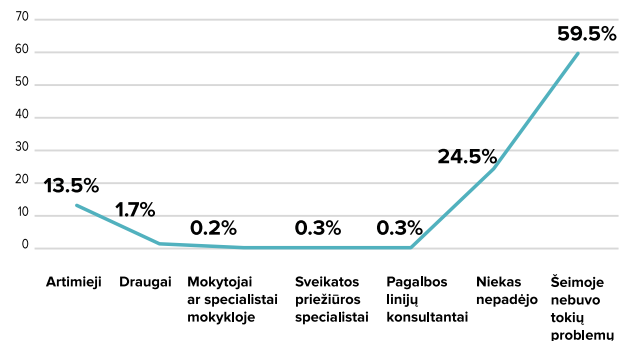
10 žmonių vaikystėje turėjo tokių norų glumina... Pirma mintis, nagrinėjant šiuos duomenis, kyla apie saugumo jausmą namuose. Galbūt būtume neteisūs teigdami, kad namuose respondentai, būdami vaikais, jautėsi nesaugūs, tai gali būti susiję su nemalonia, jiems nepriimtina aplinka, o ne baime būti nuskriaustam. Ar tai mažiau reikšminga? Tikrai ne! Kita vertus, panaši dalis (28 proc.) žmonių pasisakė, kad augant šeimoje buvo atveju, kai mama ar tėtis šaukė ant, užgavo juos ar kitus šeimos narius, kai buvo išgėręs – tai iliustruoja ne tik nepagarbos, kuri jau akcentuota prieš tai, raišką, bet ir galimai rodo psichologinio ar fizinio smurto atvejus. Nedrąsu iš to formuluoti išvadas, kad trečdalis suaugusiųjų, būdami vaikais, patyrė smurtą ir nenorėjo gyventi taip, kaip tuo metu gyveno dėl alkoholio vartojimo problemų šeimoje. Visgi norime pabrėžti, kad nepaisant šių faktų šalies gyventojai tėvų jiems užtikrintą saugumą namuose vertino labai aukštai – gali būti, kad dalis jų neidentifikuoja to kaip netinkamo elgesio, t. y. smurtavimo prieš juos. Apie tai reikia kalbėti, platesnis visuomenės švietimas šiais klausimais yra be galo reikalingas.

Įdomu tai, kad buvo kur kas mažiau (27 proc.) besirūpinusių tėčio ar mamos sveikata dėl alkoholio vartojimo, nei pykusių, liūdėjusių dėl to. Bandėme diskutuoti, kodėl taip yra? Galbūt su alkoholio vartojimu susiję sveikatos sutrikimai atsiranda ne iškart, o netinkamas elgesys, bendravimas, gyvenimo sąlygos jaučiamos ir išgyvenamos čia ir dabar. Gal vaikas apskritai negali vertinti tokios šeimos padėties per sveikatos prizmę? O gal, kai jautiesi vienišas ir bejėgis nebegali galvoti apie kitus, nes, pirmiausia, labai gaila savęs? Tokių klausimų galima kelti labai daug, kuris iš jų teisingas, nežinome... Žinome tik tai, kad žmogus turi pats suvokti galimas alkoholio vartojimo pasekmes ir žalą – vaikai nėra už tai atsakingi.

Pabaigai reikėtų paminėti, kad iš 30 teiginių 2 buvo leidžiantys identifikuoti, kas šeimoje – mama ar tėtis – jų nuomone, turėjo žalingo alkoholio vartojimo problemų. Iš 39 proc. visų teigiamai atsakusių respondentų, 32 proc. pažymėjo galvoje, kad tėtis buvo priklausomas nuo alkoholio ir 7 proc. įvardijo mamą. Nors moterys taip pat vartoja alkoholį, visi su lytimi analizuoti aspektai patvirtina, kad

tokia problema šeimoje yra dažnesnė dėl vyro alkoholio vartojimo įpročių ir gebėjimo ar noro juos keisti. Šioje analizės vietoje norėtusi prisiminti, kad atliktų tyrimų duomenimis, Lietuvos gyventojai renkasi vartoti alkoholį dėl įvairių priežasčių, tarp kurių nėra tik noras atsipalaiduoti, pramogauti. Gana dažnas motyvas vartoti yra siekis užsimiršti, tokiu būdu spręsti problemas – tikėtina, kad vyrams neretai būna gana sudėtinga pripažinti problemų egzistavimą, apie tai kalbėtis, ieškoti pagalbos vien dėl visuomenėje įsitvirtinusio stereotipo, kas yra vyriškumas. Galbūt daliai jų, tai reikalinga norint išlaikyti santykius, būti priimtam ar pripažintam, nenorint išsiskirti iš kitų... Vienas mūsų šios socialinės kampanijos iššūkių – laužyti tokius įsitikinimus ir padrąsinti tuos, kuriems pagalba reikalinga.

Pagalbos teikėjai, jei šeimoje buvo alkoholio vartojimo problemų (proc.)

Paskutinis aspektas, kurį siekėme geriau suprasti – pagalbos prieinamumas ir įvairovė, esant alkoholio vartojimo problemoms šeimoje. Klausėme, sutikusių pildyti anketas, kas jiems padėjo, jei šeimoje buvo tokių sunkumų. Nustebino tai, kad net 52 proc. apklausos dalyvių, tikėtina, susidūrė su žalingu alkoholio vartojimu ar priklausomybe nuo jo šeimoje, tačiau net 59.5 proc., paklausti apie pagalbos teikimą, atsakė, kad šeimoje nebuvo tokių problemų. Ką tai reiškia? Tai gali būti problemos neatpažinimas arba

Žmogus turi pats suvokti galimas alkoholio vartojimo pasekmes ir žalą – vaikai nėra už tai atsakingi.

32 proc. pažymėjo galvoje, kad tėtis buvo priklausomas nuo alkoholio ir 7 proc. įvardijo mamą.

Net 52 proc. apklausos dalyvių, tikėtina, susidūrė su žalingu alkoholio vartojimu ar priklausomybe nuo jo šeimoje, tačiau net 59.6 proc., paklausti apie pagalbos teikimą, atsakė, kad šeimoje nebuvo tokių problemų.

nepripažinimas – ir vienu, ir kitu atveju tokių socialinių kampanijų kaip „Vaikystė šešelyje“ poreikis didinti visuomenės susirūpinimą ir žinias yra būtinas. Galvojame, kad apie tai reikia kalbėti garsiai, nes neišspręstos problemos ar krizės, lydinčios augančius vaikus iki suaugystės paprastai „augina“ naujas problemas.

Beveik ketvirtadalis (24.5 proc.) apklaustųjų manė, kad jiems pagalba, nors ir buvo reikalinga, nebuvo suteikta.

Tik 3 iš 10 apklausoje dalyvavusių žmonių gavo jiems reikalingą pagalbą.

Mokytojai, kurie beveik kasdien būna šalia vaikų, kurių šeimose vartojamas alkoholis, gali būti tais, kurie jiems padeda, palaiko.

Beveik ketvirtadalis (24.5 proc.) apklaustųjų manė, kad jiems pagalba, nors ir buvo reikalinga, nebuvo suteikta. Ši informacija liudija apie neišspręstus pagalbos prieinamumo klausimus arba atėjimo iki pagalbos, kreipimosi problemą – kaip jau minėjome, šis aspektas glaudžiai susijęs su tuo, kad alkoholio vartojimas vis dar suprantamas kaip vidinis šeimos, o ne sociumo skaudulys.

Apklausoje dalyvių, kurie teigė, kad pagalba buvo reikalinga ir jie jos sulaukė buvo išties labai nedaug – tik 16 proc. Tuo vadovaudamiesi galime daryti išvadą, kad tik 3 iš 10 apklausoje dalyvavusių žmonių gavo jiems reikalingą pagalbą. Visgi, vertinant, kas buvo tais, kurie padėjo pamatėme, kad didžiąją dalį (13.5 proc.) sudarė artimieji ir draugai (1.7 proc.), tik 0.3 proc. padėjo sveikatos priežiūros specialistai ar pagalbos linijų konsultantai, 0.2 proc. – mokytojai ar švietimo pagalbos specialistai. Šį klausimą tikslingai aprašėme neapvalindami gautų rezultatų, kaip tai darėme visose dalyse, nes priešingu atveju net 1 proc. atsakymų negavę subjektai į ataskaitą kaip pagalbos gavėjai apskritai nebūtų įtraukti. Norime akcentuoti, kad ypač mokytojai, kurie beveik kasdien būna šalia vaikų, kurių šeimose vartojamas alkoholis, gali būti tais, kurie jiems padeda, palaiko. Suprasdami, kad mūsų apklausoje dalyvavo įvairaus amžiaus ir skirtingose vietovėse augę vaikai, kurie dabar yra suaugę, norime šioje pastraipoje padėti šauktuką. Ir padedame!

Nepaisant to, kad didelė dalis (59.6 proc.) respondentų šioje apklausoje manė, kad jų šeimoje nebuvo alkoholio vartojimo problemų, nors teigiamai varnele žymėjo atsakymus dėl negatyvios su tuo susijusios patirties turėjimo ar jausmų vaikystėje, dar labiau nustebino tai, kad net 70.8 proc. visų atsakiusių į anketos klausimus nurodė, kad pagalba jiems nebuvo reikalinga. 22.6 proc. dalyvių įvardijo, kad negavo jokios pagalbos. Atsižvelgiant į tai, kad

pagalbos teikėjais dažniausiai buvo įvardijami artimieji ir draugai, galima pagalba įstaigose ar organizacijoje retai pasirinktos kaip gautos pagalbos formos: 2.3 proc. teigė turėję individualias konsultacijas, 0.6 proc. – gydymą, 0.3 įvardijo dalyvavę savipagalbos grupėse, 0.2 proc. – lanke grupinius užsiėmimus. 3.3 proc. visų atsakiusių, atsakydami į šį klausimą, pasirinko variantą „kita“, šiose grafose dažniausiai radome žodžius „apkabinimas“, „atviras pokalbis“, „išklausymas ir supratimas“, „tiesiog buvimas kartu“...

70.8 proc. nurodė, kad pagalba nebuvo reikalinga, 22.6 įvardijo, kad negavo jokios pagalbos.

Apklausoje rezultatai: Žalingas alkoholio vartojimas ar priklausomybė šeimoje

Pirminė idėja vykdyti šią apklausą buvo susijusi su alkoholio vartojimo ir jo keliamų sunkumų Lietuvos šeimose masto atpažinimu: skaičiuodami socialinę riziką, smurtą artimoje aplinkoje patiriančių, nukentėjusių avarijose skaičių aiškiai suvokiame, kad tai tik ledkalnio viršūnė. Kita vertus, suprasdami, kad tai nereta problema šeimoje, norėjome aiškiau suvokti, kiek preliminariai šeimų tai paliečia. Apklausoje rezultatai rodo, kad 5 iš 10 šeimų galimai susiduriama su alkoholio vartojimu susijusiais iššūkiais.

5 iš 10 šeimų galimai susiduriama su alkoholio vartojimu susijusiais iššūkiais.

Tokias prielaidas keliamo remdamiesi jau minėto Jones (1983) validuoto Alkoholikų vaikų atrankos testo (angl. Children of Alcoholic Screening Test) rezultatais. Reikia paminėti, kad šio instrumento patikimumui parodyti SPSS 22.0 programinio paketo pagalba taip pat skaičiavome vidinio suderintumo Cronbacho α koeficiento reikšmę. Įvertinę gautus apklausoje rezultatus, pamatėme, kad 30 teiginių vidinis suderintumas yra labai aukštas – koeficiento reikšmė siekia net 0,957, kai aukščiausias galimas dydis yra 1. Populiariai aiškinant, šis instrumentas lietuvių kalba yra patikimas, gautais rezultatais drąsiai galime remtis.

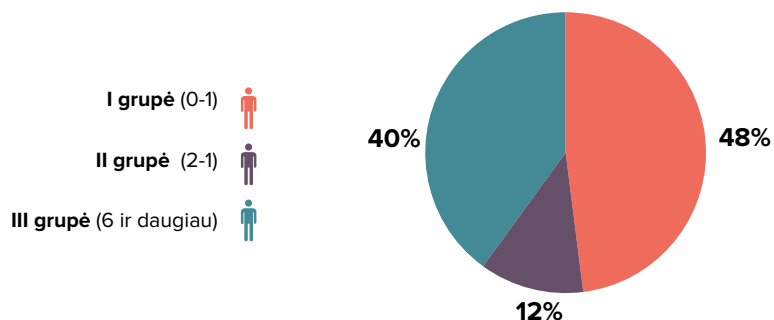
Šis instrumentas leidžia sąlyginai visus respondentus padalinti į tris grupes pagal teigiamai pažymėtų atsakymų skaičių. Jei apklausos dalyvis:

I grupė: teigiamai neatsako nei į vieną iš 30 teiginių arba teigiamai pažymi vieną iš galimų variantų (0-1) keliama prielaida, kad jo vaikystėje šeimoje nebuvo su alkoholio vartojimu susijusių problemų;

II grupė: teigiamai atsako į 2-5 klausimus daroma išvada, kad jo vaikystė tėtis ar mama žalingai vartojo alkoholį ir demonstravo netinkamą elgesį vaiko atžvilgiu;

III grupė: žmonės, 6 ir daugiau kartų pažymėję atsakymą „taip“, testo autoriaus nuomone, galėtų būti priskirti alkoholio tėčio ar mamos vaiko statusui, neidentifikuojant alkoholizmo stadijos.

Apklausos dalyvių pasiskirstymas pagal testo grupes (proc.)

Net 40 proc. (1005 atsakiusių) 6 ar daugiau teiginių pažymėjo teigiamai, dėl šios priežasties buvo identifikuoti kaip III grupės atstovai – alkoholikų tėvų vaikai.

Pagal šias instrumento sudarytojo sąlygas visus 2493 apklausos dalyvius suskirstėme į tris grupes. Atviraudami pasakysime, kad, net ir suvokiant mūsų šalies alkoholio vartojimo įpročius, rezultatai nustebino: 48 proc. (1202 atsakiusių) buvo įvardyti kaip I grupė – nesusidūrę su alkoholio vartojimo problemomis šeimoje asmenys; 12 proc. (286 atsakiusių) priskirti II grupei, kurios dalyvių tikėtina patirtis vaikystėje – žalingas tėčio ar mamos alkoholio vartojimas; net 40 proc. (1005 atsakiusių) 6 ar daugiau teiginių pažymėjo teigiamai, dėl šios priežasties buvo identifikuoti kaip III grupės atstovai – alkoholikų tėvų vaikai.

Šie faktai leidžia patikslinti prieš tai minėtą statistiką dar vaizdžiau: 4 iš 10 apklausoje dalyvavusių žmonių galimai vaikystėje susidūrė su priklausomybe nuo alkoholio šeimoje. Taip, mes norėjome geriau suprasti šios problemos mastą, tačiau mūsų tikslas nėra deklaruoti, kad Lietuva ir joje gyvenantys žmonės turi gėdytis dėl tokių skaičių, mes atsisakome žmonių stigmatizavimo. Mūsų tikslas – atkreipti dėmesį, kad aplink mus – giminėje, darbe, bendruomenėje, kaimynystėje, gal dar kur nors, kur nepaminėjome – egzistuoja tokių šeimų... jiems visiems reikia pagalbos!

Kas tie žmonės, kurie apklausoje dalinosi skaudžia vaikystės patirtimi? Kaip jų charakteristikos skiriasi nuo kitų, apklausoje dalyvavusiųjų? Ar apskritai skyrėsi? Į šiuos klausimus atsakysime šioje apklausos rezultatų analizės dalyje.

Pirmiausia žvelgėme į atsakiusių pasiskirstymą pagal amžiaus grupes ir pamatėme, kad skirtumai, nors ir nežymūs, bet yra statistiškai reikšmingi. Tuo vadovaudamiesi galime manyti, kad mažiausia skaudžios patirties dėl alkoholio vartojimo turėjo jauniausi ir vyriausi apklausos dalyviai, daugiau nei puse jų nepažymėjo nei vieno ar tik vieną teigiamą atsakymą. Tuo tarpu 30-34 m. amžiaus apklausos atsakymus pateikę žmonės galėtų būti įvardyti kaip labiausiai paliesti alkoholio vartojimo problemos šeimoje: net 51 proc. šio amžiaus grupės atstovų buvo priskirtas trečiajai grupei. Negalime tiksliai atsakyti, kodėl išryškėjo tokie amžiaus skirtumai. Jauniesiems respondentų tėvai iš tiesų mažiausiai vartoja alkoholį? Jauni žmonės dar nepasirengę apie tai atvirauti, nėra atpažinę šios problemos savo šeimoje? Ar šį aspektą reikėtų vertinti istoriniame kontekste? Perestroika? Nepriklausomybė? Iš tiesų, daugiau klausimų negu atsakymų...

Visgi tai mums leidžia numanyti, kad ši 30-34 m amžiaus respondentų grupė, tikėtina, yra patys tėvai, nežinia, kaip jų negatyvi patirtis vaikystėje buvo ar yra juos paveikusi. Gali būti, kad motinystė ar tėvystė, savo vaikų auklėjimo patirtis skatina labiau prisiminti savo vaikystę, reflektuoti, kaip tada jauteisi, o tuo pačiu suvokti, koks atsakingas darbas yra auginti vaikus, kiek daug vaikystėje

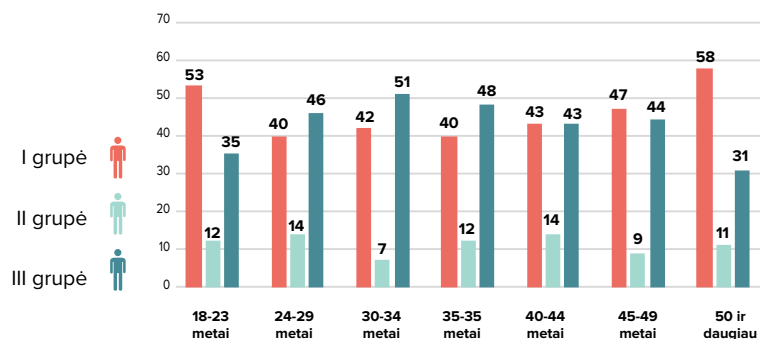
4 iš 10 apklausoje dalyvavusių žmonių galimai vaikystėje susidūrė su priklausomybe nuo alkoholio šeimoje.

Mažiausia skaudžios patirties dėl alkoholio vartojimo turėjo jauniausi ir vyriausi apklausos dalyviai.

30-34 m. amžiaus apklausos atsakymus pateikę žmonės galėtų būti įvardyti kaip labiausiai paliesti alkoholio vartojimo problemos šeimoje: net 51 proc.

patirti išgyvenimai turi reikšmės visam likusiam gyvenimui... arba priešingai – išmoktas ir tėvų perduotas elgesys kaip tinkamiausias socializacijos pavyzdys taip ir tampa „šešėliu“ kitoje vaikystėje...

Apklauso dalyvių grupės pagal amžių (proc.)

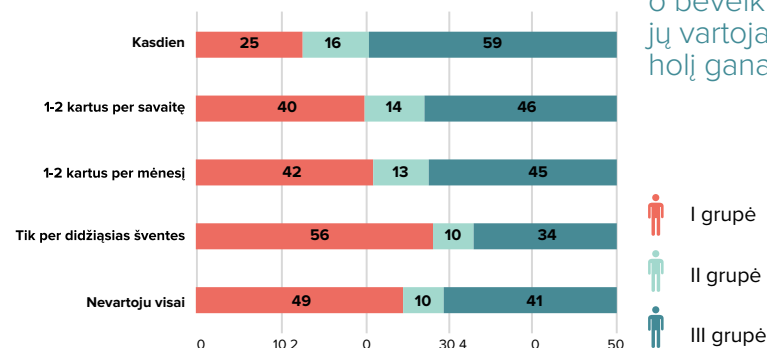
Kuo labiau tėtis ar mama piktnaudžiauja alkoholiu, tuo labiau tikėtinas jų vaikų vartojimas suaugus.

Tai mus paskatino į turimus duomenis pažvelgti dar vienu kampu: įvertinti apklauso dalyvių alkoholio vartojimo įpročius ir norą juos keisti lyginant atsakymus pagal jau aptartas grupes. Ieškant atsakymo, ar yra ryšys tarp alkoholizmo problemos šeimoje ir asmens alkoholio vartojimo suaugus, radome, kad koreliacija, nors ir nelabai žymi, yra. Taigi nelabai drąsiai, bet visgi teigiame, kad kuo labiau tėtis ar mama piktnaudžiauja alkoholiu, tuo labiau tikėtinas jų vaikų vartojimas suaugus. Jei pamenate, dažnai (1-2 kartus per savaitę) ir labai dažnai (kasdien) vartojančių alkoholių apklauso dalyvių skaičius nebuvo labai didelis, jis bendrai siekė 14 proc. visų atsakiusiųjų (tai sudaro apie 350 žmonių). Visgi kiekvienas žmogus ir jo gyvenimas yra svarbus, kiekvienas, kuriam to reikia, turi gauti pagalbą.

Palyginus atsakymus pagal grupes paaiškėjo, kad daugiausia nevartojančių alkoholio ar vartojančių tik per didžiausias šventes buvo I grupės atstovai, tokių žmonių buvo atitinkamai 56 proc. ir 49 proc. iš visų taip atsakiusiųjų. Apvertus duomenis ir analizuojant, kiek iš visų I grupei priskirtinų atsakymų procentaliai vartoja dažniau, pamatėme, kad

šeimose, kuriose respondentų vaikystėje nebuvo alkoholizmo problemos, penktadalis išvis nevartoja, o beveik pusė jų vartoja alkoholi gana retai. 1-2 kartus per savaitę skaičius siekė 10 proc., o kasdien – tik 1 proc.

Alkoholio vartojimo įpročiai pagal grupes (proc.)

Šeimose, kuriose respondentų vaikystėje nebuvo alkoholizmo problemos, penktadalis išvis nevartoja, o beveik pusė jų vartoja alkoholi gana retai.

Į II grupę, kurioje žmonės buvo įvardyti kaip turintys žalingo alkoholio vartojimo patirties šeimoje, nepateko daug atsakymų, tačiau joje matėsi aiški didėjimo tendencija: nevartojančių alkoholio skaičius siekė 10 proc., o vartojančių kasdien buvo jau 16 proc. nuo visų taip atsakiusiųjų. Vėlgi apvertę duomenis pagal visus į šią grupę sudėtus duomenis, pamatėme, kad daugiausia buvo vartojančių tik per didžiausias šventes (34 proc.) ir 1-2 kartus per mėnesį (33 proc.).

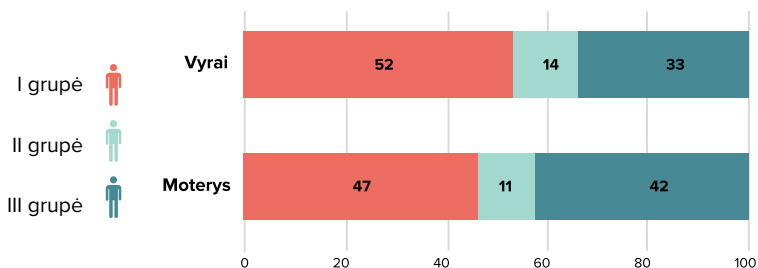
III grupė buvo identifikuota kaip žmonių grupės, kuri turi priklausomo nuo alkoholio tėčio ar mamos patirtį. Šios grupės atstovų alkoholio vartojimo įpročiai skyrėsi: didžiausia, lyginant su kitomis grupėmis, atsakiusių dalis apie vartojimą 1-2 kartus per mėnesį ar 1-2 kartus per savaitę taip pat buvo šios grupės atstovai. Net 59 proc. iš visų, kurie nurodė vartojantys alkoholi kasdien, tikėtina, buvo alkoholikų vaikai. Taip, nurodžiusių kasdienį vartojimą žmonių nebuvo daug, bet... metaforiškai užbaigsime pastraipą pasakydami, kad šešėlis vis dėlto kartais keliasi iš vienos vaikystės į kitą...

Net 59 proc. iš visų, kurie nurodė vartojantys alkoholi kasdien, tikėtina, buvo alkoholikų vaikai.

Didesnė dalis vyrų priskirtina I ir II grupėms, o moterų buvo daugiau, kurių atsakymai gali rodo šeimos narių priklausomybės nuo alkoholio problemą.

Nagrinėjome apklausos dalyvių grupes ir lyties aspektu. Be abejo, lytis lyg ir negali turėti jokios reikšmės negatyviai su alkoholio vartojimu susijusiai patirčiai atsirasti, visgi buvo įdomu, kas dažniau – vyrai ar moterys – patyrė ir dalinasi apie tai. Taip, apklausoje kur kas daugiau dalyvavo moterų nei vyrų, tačiau lyginant kiekvienos lyties atstovų atsakymus procentaliai, pamatėme, kad didesnė dalis vyrų priskirtina I ir II grupėms, o moterų buvo daugiau, kurių atsakymai galimai rodo šeimos narių priklausomybės nuo alkoholio problemą.

Apklausos dalyvių grupės pagal lytį (proc.)

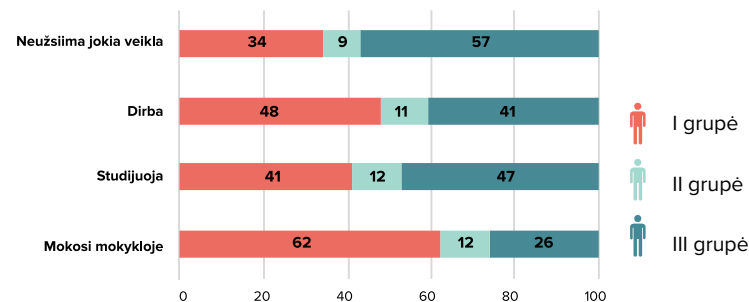

Tokią informaciją nėra paprasta interpretuoti, galime tik kelti hipotezę, kad galbūt mergaitės ar merginos yra jautresnės ar emocingesnės, labiau išgyvena dėl sudėtingos situacijos šeimoje, o tuo pačiu labiau tai ir prisimena būdamos suaugusios. Gali būti ir tai, kad moterys yra atviresnės, daugiau svarsto apie vaikystėje sutiktus sunkumus, reflektuoja apie jų įtaką gyvenime. Kita vertus, tokia prielaida gali būti ir nuginčyta dėl stereotipinio požiūrio į moterį kaip labiau pažeidžiamą ar ekspresyvią asmenybę. Žinome tik tiek, kad apklausoje moterys dažniau teigiamai atsakė į teste suformuluotus klausimus, kurie leidžia įvardyti jų šeimose egzistavusias, o gal dar vis egzistuojančias alkoholio vartojimo problemas.

Norėdami geriau pažinti tuos, kurie nusprendė dalyvauti apklausoje bei jų pateiktus atsakymus, kuriais vertinant šeimos situaciją dėl alkoholio vartojimo reikėtų nuspaldinti kita spalva dėl skaudžios turimos patirties, svarstėme, kokie aspektai mums kaip žmonėms, kaip

specialistams turėtų rūpėti. Vienas jų buvo – valstybės ir visuomenės interesas turėti aktyviai dalyvaujančius jos gyvenime, užtikrinančius savo ir artimųjų gerovę piliečius. Skamba galbūt burokratiškai, tačiau žmogaus mokymasis arba darbas dažniausiai yra suprantama kaip pagrindinė to užtikrinimo sąlyga. Nors mūsų apklausos dalyvių, kurie neužiima jokia veikla nebuvo daug, norėjome įvertinti, ar taip atsakusių dalis yra didesnė kurioje nors iš mūsų suskirstytų grupių.

Apklausos dalyvių pasiskirstymas pagal užimtumą (proc.)

Spėjimai pasitvirtino – 9 proc. neužiimančių jokia veikla buvo priskirti II grupei ir net 57 proc. jų – III grupės atstovai. Tuo remdamiesi darome išvadą, kad ryšys tarp tėčio ar mamos žalingo alkoholio vartojimo ar priklausomybės šeimoje ir vaikų užimtumo jiems suaugus, tikėtina, yra. Be abejo, ne tiesioginis, o veikiau kaip ilgalaikė pasekmė...

Dar vienas aspektas, kurį norėtume pabrėžti yra besimokantys mokykloje pilnamečiai. Apklausoje buvo tik vos daugiau nei penki šimtai 18-24 metų amžiaus dalyvių. Visgi daugiau nei ketvirtadalis (26 proc.) jų pagal pažymėtus atsakymus galėtų būti įvardijami kaip gyvenantys šeimose, kurių nariai yra priklausomi nuo alkoholio, 12 proc. – žalingai vartojančių alkoholių tėvų vaikai. Ką sako tokie duomenys? O gi tai, kad mokykloje net ir vyresnių klasių mokinys praleidžia pakankamai daug laiko, aplink jį yra būrys suaugusių, labiau subrendusių ar galinčių padėti žmonių. Mes nežinome, ar jiems reali pagalba buvo suteikta, ar yra sąlygos apie tai pasikalbėti... Tema jautri, nesinori tiek daug

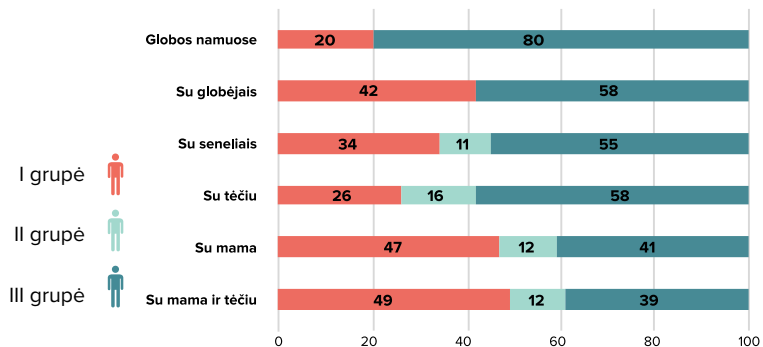
Ryšys tarp tėčio ar mamos žalingo alkoholio vartojimo ar priklausomybės šeimoje ir vaikų užimtumo jiems suaugus, tikėtina, yra.

pesimizmo, tačiau prisiminus praėjusioje dalyje analizuotus apklausos rezultatus patys lyg ir galime atsakyti – negavo. Jei pamenate, gavusių iš mokytojų ar švietimo pagalbos specialistų skaičius nesiekė nei pusės procento. Tokia situacija mus, kaip siekiančius didinti susirūpinimą šia tema, vėl suponuoja klausti – kodėl? Jaunam žmogui gėda, jis bijo? Ar jis tiesiog neturi su kuo apie tai pasidalinti, būti išklaustytas ir suprastas?

Net 80 proc. apklausoje dalyvavusių žmonių, kurių šeimose, tikėtina, egzistavo priklausomybė nuo alkoholio, nurodė augę globos namuose.

Ne mažiau jautrus demografinis rodmuo yra faktas apie tai, su kuo augo apklausos dalyviai. Rengdami šią apklausos analizę prisiminėme, kad dar 2010 m. buvo pabandyta suskaičiuoti, kiek kainuoja alkoholio vartojimo daroma žala mūsų valstybei, tuo metu šis skaičius siekė net 214,7 mln. eurų. Nesiimsime svarstyti, ar tai yra daug, ar mažai, koks galėtų būti šis skaičius šiandien, tačiau akivaizdu, kad formaliai išlaidas patiriame ne tik dėl nedirbančių žmonių, bet ir kaštų, patiriamų dėl alkoholio vartojimo sukeltų sveikatos problemų, socialinės rizikos, teisėsaugos darbo ir pan. Žinome tik tiek, kad didžiausias procentas (net 80 proc.) mūsų apklausoje dalyvavusių žmonių, kurių šeimose, tikėtina, egzistavo priklausomybė nuo alkoholio, nurodė augę globos namuose. Iš to sprendžiame, kad dalis globos sistemos išlaikymo tenka būtent dėl šios priežasties ir taip pat patenka į daromos žalos skaičiavimo logiką.

Su kuo augo apklausos dalyviai pagal grupes (proc.)

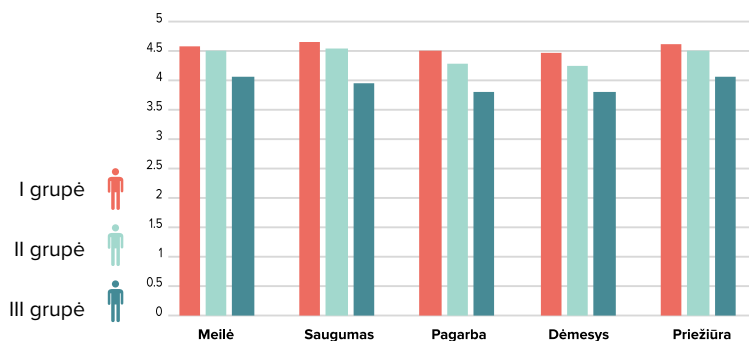
Kiti skaičiai nebuvo taip išsiskiriantys šiame kontekste, bet vis tiek verta paminėti, kad su tėčiu, seneliais ar globėjais augusių žmonių didžioji dalis taip pat šešis ir daugiau kartų atsakė teigimai į klausimus apie mamos ar tėčio alkoholio vartojimą ir to jaučiamas pasekmes – tai patvirtina dar vieną tendenciją, kad tėvai netenka teisių auginti savo vaikus, o kartais ir patys jų atsisako dėl žalingo vartojimo keliamų problemų. Kaip rodo oficiali Socialinės paramos informacinės sistemos statistika, Lietuvoje puse socialinės rizikos šeimų įtrauktos į šį sąrašą būtent dėl alkoholio ar kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo.

Nagrinėjant priklausomybės aspektą, kai žmogui tampa svarbesnis vartojimas už turimus įsipareigojimus, esančius šalia šeimos narius, visada šalia turėtų būti kalbama ir apie korpiklausomybę. Kaip mes tai suprantame? Paprastai kalbant tai šeimos narių atsakomybės prisiėmimas už vartojantį dukrą ar sūnų, vyrą ar žmoną, mamą ar tėtį, kai bandoma jį kontroliuoti, spręsti problemas už jį ir taip pastiprinamas, palaikomas žalingai vartojančio ar priklausomo žmogaus elgesys. Faktas, kad taip besielgdami ir tokioje situacijoje būdami šeimos nariai susiduria su įvairiausiais iššūkiais bei emocijomis, kurių žalą ne tik žmogui, bet ir valstybei niekaip nepaskaičiuosi... Bet mums emocija svarbu... svarbu, kaip jaučiasi žmogus, ką jis išgyvena. Mūsų prašymas įvardyti jų tėvų jiems suteiktą meilę, saugumą, dėmesį, pagarbą ir priežiūrą taip pat susijęs su subjektyvia kiekvieno apklausos dalyvio jausena. Šioje apklausos analizės dalyje lyginome tris grupes atsakiusiųjų, todėl domėjomės, ar skiriasi jų nuomonė šiuo klausimu. Jei taip, kokie yra skirtumai.

Keldami tokį klausimą intuityviai numanėme, kad skirtumai turėtų būti – esama ne mažai straipsnių, rekomendacijų, kuriose pabrėžiama, kaip tėvų alkoholio vartojimas veikia šeimoje augančius vaikus, jų socialinę, fizinę ar psichikos sveikatą, jau rašydami šios apklausos įžangą užsiminėme apie tai. Palyginę vidurkius pamatėme juos. Nustebino tai, kad tarp I ir III grupių atsakymai skyrėsi daugiau nei per vieną standartinį nuokrypį: tėvų meilės vertinimo vidurkiai atitinkamai buvo 4.58 ir 4.05, saugumo – 4.65 ir 3.96, pagarbos – 4.48 ir 3.80, dėmesio – 4.45 ir 3.78 ir galiausiai priežiūros – 4.61 ir 4.05. Ne mokliškai kalbant, šis skirtumas ženklus ir statistiškai reikšmingas.

Su tėčiu, seneliais ar globėjais augusių žmonių didžioji dalis taip pat šešis ir daugiau kartų atsakė teigimai į klausimus apie mamos ar tėčio alkoholio vartojimą ir to jaučiamas pasekmes.

Vidurkių palyginimas pagal grupes (proc.)

Didžiausias vidurkių skirtumas tarp I ir III grupės yra dėl saugumo, ne mažiau vėl akcentuojant pagarbą ir dėmesį.

Jei bendrai analizuodami visų apklausos dalyvių atsakymus į šį klausimą, išskyrėme pagarbos ir dėmesio trūkumą šeimoje, nepriklausomai nuo to, ar šeimoje yra, ar nėra alkoholio vartojimo problema. Tai lyginant respondentų grupes pamatėme, kad didžiausias vidurkių skirtumas tarp I ir III grupės yra dėl saugumo, ne mažiau vėl akcentuojant pagarbą ir dėmesį. Ar priklausomybės nuo alkoholio egzistavimas šeimoje gali būti susijęs su pagrindinių vaikų teisių užtikrinimu? Tikrai taip! Žinome faktą, kad beveik pusė veikų dėl smurto artimoje aplinkoje yra atliktos esant neblaiviam. Čia tik statistika, čia tik faktas, kuris buvo užfiksuotas. Tačiau, kiek kasdien įvyksta situacijų, apie kurias niekas daugiau, nei šeimos nariai, taip ir nesužinojo... pasikartosime, saugumas nėra tik laisvė nebijoti, jis yra būtinas kiekvienam žmogui, kiekvieno vaiko vystymuisi, jis daro didžiulį poveikį visų mūsų elgesiui.

Kuo tėtės ar mamos alkoholio vartojimas buvo labiau žalingas, tuo vaikai jautėsi mažiau saugūs, gerbiami, reikalingi, prižiūrėti ar mylimi.

Taip pat patikrinome, ar yra ryšys tarp tėvo ar mamos piktnaudžiavimo alkoholiu patirties vaikystėje ir minėtų aspektų, susijusių su tarpusavio santykiais ir jausena – koreliacijos koeficientai parodė tikrai stiprų ryšį. Vadinasi, kuo tėtės ar mamos alkoholio vartojimas buvo labiau žalingas, tuo vaikai jautėsi mažiau saugūs, gerbiami, reikalingi, prižiūrėti ar mylimi.

Išvados

Apibendrinsime tai, ką norėtume labiausiai akcentuoti. Pirmiausia - jausminis vaikystės aspektas. Visi apklausos dalyviai, nepriklausomai nuo tėvų alkoholio vartojimo problemų buvimo ar nebuvimo, įvertino pagarbą, lygiavertį santykio kūrimą ir dėmesio skyrimą vaikui stoką. Viena vertus, šie aspektai kiekvienos vaikystės patirtyje yra būtini ir veikiausiai nereikėtų jų sieti niekaip su alkoholio vartojimo problema šeimoje – kokybiškai būti kartu, kalbėtis, klausytis, išgirsti, paskatinti ar pagirti turi mokytis visi tėvai. Kita vertus, nustatėme tiesioginį ryšį tarp tėvų alkoholio vartojimo ir jų tarpusavio santykių vertinimo. Taip patvirtinome, kad kuo tėtis ar mama labiau piktnaudžiauja alkoholiu, tuo prasčiau vaikai, net ir suaugę vertina visus analizuotus aspektus: meilę, dėmesį, pagarbą, saugumą ar prižiūrą. Dar vienas svarbus momentas – žmonės, kuriuos identifikavome kaip galimus alkoholikų tėvų vaikus, pabrėžė, kad saugumas jų šeimose buvo užtikrintas mažiausiai. Vadinasi, be tėvystės įgūdžių ugdymo, kurį laikome be galo reikšmingu veiksmu, dar turime pasakyti, kad valstybės, savivaldybės, bendruomenės, aplink vaiką esančių žmonių pareiga yra nepalikti jo nesaugioje šeimos aplinkoje. Tolerancija tokiam tėvų elgesiui ir vaiko blogos savijautos ignoravimas gali būti kitų didelių problemų priežastimi, iš kurių viena – jų pačių žalingas alkoholio vartojimas ateityje. Mūsų analizė aiškiai parodė, kad kuo žalingesnis tėvų alkoholio vartojimas, tuo didesnė tikimybė taip elgtis ir jų vaikams suaugus.

Pagarbą, lygiavertį santykio kūrimą ir dėmesio skyrimą vaikui stoką.

Nustatėme tiesioginį ryšį tarp tėvų alkoholio vartojimo ir jų tarpusavio santykių vertinimo.

Kuo žalingesnis tėvų alkoholio vartojimas, tuo didesnė tikimybė taip elgtis ir jų vaikams suaugus.

Pratęsiant antrąją išvadą taip pat fokusuosime į jausmus. Atskiri naudoto testo klausimai buvo susieti su įvairiais alkoholio vartojimo šeimoje probleminiais aspektais. Rezultatai atskleidė visą paletę jausmų. Net pusė dalyvavusių apklausoje žmonių teigė kada nors girdėję besipykstančius tėvus dėl to, kad vienas iš jų vartojo alkoholį – tikėtina, tuo metu vaikas gali ne tik išsigąsti, bet ir jaustis nesaugus. Gana didelė dalis visų atsakiusių dalinosi patyrę nerimą dėl tėčio ar mamos alkoholio vartojimo keliamų pro-

Rezultatai atskleidė visą paletę jausmų.

blemų, pykę patys dėl to ir tuo pačiu savotiškai prisiėmę atsakomybę, bandę skatinti tėtį ar mamą, kad jie nustotų taip elgtis. Apie trečdalį mūsų respondentų įvardijo, kad tokia situacija šeimoje juos yra slėgusi, jie tuo metu jautėsi liūdesį bei nusivylimą. Turėdami išgėrusio alkoholio tėčio ar mamos taikymo psichologinio ar fizinio smurto patirties (šaukimo, užgavimo), net 29 proc. respondentų teigė kada nors svajoję turėti kitokius namus, tokius kaip jų draugų, kuriuose nėra alkoholio vartojimo problemų. Galiausiai ne mažai apklausos dalyvių pasisakė apie savo rūpestį dėl tėčio ar mamos sveikatos, be abejo veikiausiai šis rūpestis glaudžiai susietas su baime prarasti tėtį ar mamą... Štai tiek išgyvenimų ir jausmų patyrė mūsų apklausoje pasisakę Lietuvos gyventojai. Ar jie sulaukė pagalbos?

Remdamiesi gautais atsakymais, galėtume pasakyti, kad daugiau nei pusė (52 proc.) anketų rezultatų mums leido identifikuoti alkoholio vartojimo problemą šeimoje, tačiau net 59.6 proc. pasisakė neatpažįstantis to savo šeimoje, dar ketvirtadalis teigė, nors ir pagalba buvo reikalinga, jos negavo. Tie, kurie įvardijo, kad pagalbos sulaukė, jos pagrindiniais teikėjais pažymėjo savo artimuosius, dalis savo draugus. Ar tai galima vadinti pagalba? Iš esmės taip, palaikymas, pokalbis, išklausymas, supratimas yra labai reikalingi, tačiau profesionali pagalba, mūsų respondentų turima patirtimi, jų praktiškai nepasiekė. O vis dėlto dalis alkoholizmo problemą turinčių tėvų vaikų vis dar yra vyresnių klasių mokiniais, gal studentai – ugdymo įstaigoje jie praleidžia didžiąją dienos dalį ir gali būti pastebėti, gauti pagalbą ten dirbančių mokytojų ar švietimo pagalbos specialistų.

Paskutinę išvadą norėtume susieti su visų apklausos dalyvių alkoholio vartojimo įpročiais. Analizuodami duomenis aiškiai pamatėme, kad priklausomai nuo vaikystės patirties, susijusios su alkoholio vartojimu šeimoje, yra skirtingos alkoholio vartojimo tendencijos. Tai reiškia, kad žmonės augę šeimoje, kuriose tokių problemų nekilo, dažniau renkasi išvis nevirtoti arba vartoja retai. Tose šeimoje, kuriose alkoholis buvo vartojamas žalingai, tikėtina, dar būnant vaikais suformavo gana netinkamas nuostatas, kad vartoti alkoholį dažnai ar net labai dažnai yra normalu.

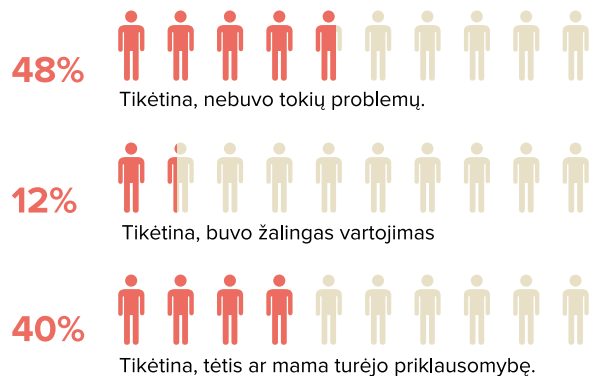
Žmonės augę šeimoje, kuriose tokių problemų nekilo, dažniau renkasi išvis nevirtoti arba vartoja retai.

Svarbi žinutė yra ta, kad beveik penktadalis, atsakydami į mūsų anketos klausimus pažymėjo, kad abejoja, ar jiems nederėtų keisti savo įpročių. Ką tai reiškia? Būtinybę reaguoti, pastiprinti ir palaikyti abejojantčius. Metaforiškai svarstymo keisti savo elgesį fazė kiekvienoje žmogaus gyvenime, nesvarbu apie kokius pokyčius bekalbėtume, yra kaip lango ar durų atvėrimas – manoma, kad šiame etape kitų žmonių išsakyti argumentai, padaršiniai, motyvavimas yra labiausiai paveikūs. Tai galime padaryti mes visi: nuo artimo šeimos nario iki šeimos gydytojo, kaimyno ar bendradarbio. Jei pritrūksta žinių ar įgūdžių to imtis patiems, svarbu žinoti, kur galima tokį žmogų nukreipti.

Argumentai, padaršiniai, motyvavimas yra labiausiai paveikūs.

Faktai

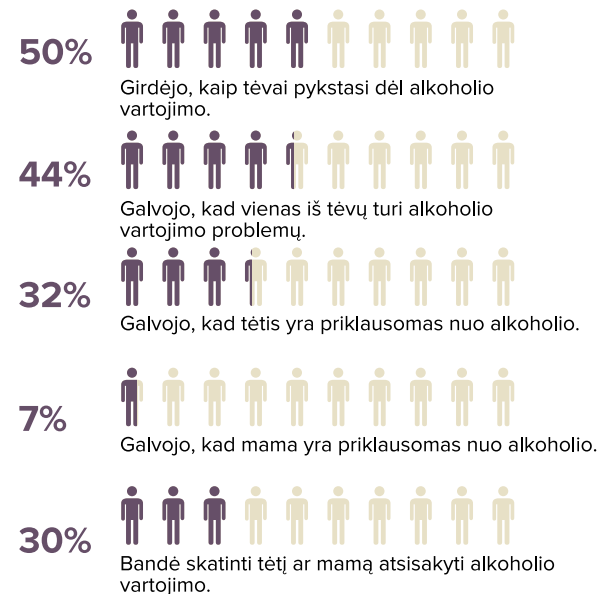
Alkoholio vartojimas šeimose

Alkoholio vartojimo įpročiai

Patirtis vaikystėje

Pagalba šeimai

